

Reforma sociální demokracie: Projekt „Dobrá společnost“

Henning Meyer

- Během období tzv. třetí cesty mělo politické rozhodování spíše povahu transakce. Byla vytvořena politická nabídka vycházející z politického výzkumu a skupinových diskuzí, která se snažila pečovat o takto identifikované potřeby voličského zákazníka. Výsledná politika byla spíše reaktivní než transformativní.
- Důraz kladený na společnost znamená nadřadit obecné společenské statky, jako je inkluze, vzdělání a zdraví, nad tržní zájmy. Vyžaduje to také redistribuci bohatství a moci. Hospodářská filozofie „Dobré společnosti“ je zakotvena v myšlence ekologicky trvale udržitelného a spravedlivého hospodářského rozvoje, ze kterého má prospěch celá společnost, nikoli pouze několik jedinců na vrcholu.
- Pokud se ve volbách zaměříme na určité specifické segmenty společnosti s využitím politiky jako transakce, budeme se soustřeďovat na skupiny, které jen budou stále menší a diferencovanější. V tomto procesu se tedy politika zužuje a stává se výlučnější. Politická agenda založená na hodnotách by měla vytvořit široký zájem a sjednotit svou pozitivní sociální a ekonomickou vizí jinek rozdělené společenské skupiny.

Sociální demokracie a krize

Když před pěti lety udeřila finanční krize, mnoho sociálních demokratů v Evropě se domnívalo, že konečně přišel jejich čas. Deregulované finanční trhy se vyvinuly v autoreferenční systém stále oddělenější od celkového hospodářského systému. A když se finanční průmysl zhroutil, mělo to vzhledem ke globální ekonomické provázanosti dalekosáhlé důsledky. Zhroucení Wall Streetu způsobilo nejen pád dalších finančních center, například londýnské City, ale uvrhlo celou globální ekonomiku do hluboké, dodnes nepřekonané krize.

Poměrně rychle se také ukázalo, že tato globální krize bude mít významné politické následky. Měl nastat onen „moment pro sociální demokracii“, jak o něm uvažoval oxfordský historik David Marquand. Nebyla to sociální demokracie, která vždy hájila přiměřenou regulaci za účelem stabilizace trhů, které jsou ve své podstatě nestabilní? A nedošlo nyní právě k tomu? Nejedná se o zřejmý důkaz, že jeden z hlavních pilířů sociálně demokratické teorie je správný a že trhy je třeba regulovat, aby fungovaly správně?

Po více než pěti letech je třeba uznat, že tento „moment pro sociální demokracii“ ještě nenastal. V Evropě se politické dopady krize projeví výraznou politickou proměnlivostí a v zásadě permanentní politikou ohrožení. Problémy finančního sektoru rovněž korespondují s největšími nedostatky v koncepci jednotné evropské měny. To, co začalo jako finanční krize, se stalo krizí eurozóny a Evropské unie jako celku. Výsledná politická nespokojenost sociální demokracii neprospěla, ačkoliv na první pohled pro to podmínky byly. Proč tomu tak je a co to znamená pro budoucnost politiky sociální demokracie?

Sociální demokracie po Třetí cestě

Aby bylo možné na tyto otázky odpovědět, musíme pochopit vývoj evropské sociální demokracie v dekáдах před hospodářskou krizí. V devadesátých letech a po roce 2000 sociálně demokratické strany vyhodnotily svou situaci a pokusily se najít důvody,

proč už od konce sedmdesátých let ztrácely na voličské oblibě. V jednotlivých zemích samozřejmě existuje řada specifíků, s rodící se doktrínou volného trhu na pozadí však tradiční politické postoje sociální demokracie všude působily přežile. Právě staré způsoby uvažování byly označeny za příčinu toho, proč sociální demokracii klesala voličská podpora. V reakci na to a pod vlivem zkušeností Nových demokratů a Billa Clintona v USA zahájila řada sociálně demokratických stran proces obnovy a úpravy svých politických programů. Toto období úprav a hledání tzv. třetí cesty v zásadě vedlo k různým formám a stupňům přizpůsobení se neoliberalnímu mainstreamu. New Labour v Británii a Neue Mitte v Německu jsou jen dvěma příklady různých „třetích cest“, které se rodily v celé Evropě.

Tato programová obnova měla několik důsledků. Znamenala posun směrem k neoliberalní politické ortodoxii spíše než tažení do boje s ní, protože nedocházelo k vytváření skutečných politických alternativ a vizí. Zvláště přistoupení na „ekonomizaci“ téměř všech oblastí politiky, včetně politiky sociální, vedlo ke vzniku monolitického politického diskursu. Progresivní korekce politického programu je vždy nutností a sociální demokracie by se samozřejmě měla poučit z konzervativních, zelených i liberálních myšlenek. Avšak rozsah, v němž tento proces politického přizpůsobení v mnoha případech probíhal, vedl k obvinění (s nímž se lze setkat dodnes), že se sociálně demokratické strany vzdaly svých základních myšlenek a téměř se přestaly odlišovat od svých politických konkurentů.

Z pohledu volebních výsledků třetí cesta nějakou dobu fungovala dobře. Na konci devadesátých let měla většina členských zemí EU vlády vedené sociálními demokraty. Řada z nich implementovala odvážnou politickou agendu založenou na oné nové politice. Zdálo se, že se třetí cesta uchytila. Ačkoliv se již krátce předtím začaly objevovat některé trhliny, skutečné problémy přišly až v okamžiku, kdy finanční krize odhalila, že všechny staromódní sociálně demokratické úvahy o vrozené nestabilitě trhů nebyly až tak přežilé a že vstupujeme do období globálního ekonomického chaosu.

To, co se před ekonomickým kolapsem zdálo být silnou stránkou, se nyní stalo základní slabinou. Protože sociální demokraté v předcházejících dekádách zanedbali vytvoření alternativního politického programu, zasáhla je krize intelektuálně nepřipravené. Nabídka politické alternativy zkrátka nebyla možná. Mnoho sociálních demokratů ve vládách prosadilo agendy deregulace, a nebyli proto vnímáni pouze jako politicky bezradní, ale i jako spolutvůrci selhávajícího systému. To vedlo k ještě většímu nalomení důvěry a ještě více to odradilo značnou část tradičního sociálně demokratického elektorátu, již beztak pobouřeného nepopulárními politickými kroky. Nepřekvapuje tedy, že sociální demokraté na této krizi politicky nevydělali.

Důvody, pro které onen „moment pro sociální demokracii“ nikdy nenastal, na sociální demokracii stále čekají. Evropští sociální demokraté se potýkají s prudkými změnami, k nimž kolem nich dochází. Krize v eurozóně vyžaduje odvážná rozhodnutí a další kroky směrem k evropské integraci, které se ještě před pár lety zdály nemyslitelné. Alternativou k integračnímu skoku kupředu je pomalá renacionalizace, jež byla ještě nedávno podobně nemyslitelná. Schopnost Evropské unie „nějak si s tím poradit“ dosáhla svých hranic a nebude stačit na to, aby situaci stabilizovala jednou provždy. Obyvatelé Evropy, mnozí v tíživé životní situaci v moderní době dosud nevídané, jsou zmateni, zbaveni iluzí a pochybují o jakémkoliv politickém směru.

Tato politická bouře, která vyžaduje odvážné vedení, zastihla sociální demokraty špatně připravené. Přerod globální finanční krize v krizi eurozóny sociálně demokratické neduhy ještě prohloubil. Období Třetí cesty skončilo, ale skutečně novou sociálně demokratickou politiku se zatím nepodařilo vybudovat. Seznam naléhavých úkolů je znepokojivý: sociální demokraté musejí redefinovat svoji politickou nabídku, znovu vybudovat svou věrohodnost a získat si důvěru; navíc toho budou muset dosáhnout v politicky nejturbulentnějším čase za poslední desítky let. Současné problémy sociální demokracie tudíž nejsou překvapivé.

Budování „Dobré společnosti“

Ale ne všechno je ponuré. Pokud máme jasno o úkolech, které nás čekají, dokážeme je lépe vyřešit. Skupina teoretiků i praktiků z celé Evropy pracovala na nové sociálně demokratické politice několik let. To, co vzniklo v rámci koncepce „Dobré společnosti“, je novým sociálně demokratickým narativem, jenž chápe důslednou hodnotovou analýzu současných hospodářských a politických problémů jako výchozí bod pro vytvoření nové politiky. Hlavním záměrem je vytvořit politickou vizi, která dokáže udávat směr. Cílem je definovat vizi „Dobré společnosti“ a načrtnout politickou cestu, která k ní povede. Takový politický kompas založený na hodnotách je důležitým navigačním nástrojem na rozbořeném politickém moři, kterému nyní čelíme, a je užitečným výchozím bodem, z něž lze řešit i větší výzvy.

Představa „Dobré společnosti“ je založena na demokracii, sounáležitosti a pluralismu. Je demokratická, protože jen svobodná participace každého občana může garantovat skutečnou svobodu a pokrok. „Dobrá společnost“ je založena na sounáležitosti, protože uznává naši vzájemnou provázanost a společné zájmy. A je pluralistická, protože čerpá svoji vitalitu z různorodosti politických institucí, hospodářských aktivit a kulturních identit.

V praxi to znamená znovuzavedení nadřazenosti politiky nad hospodářskými zájmy. Znamená to obhajobu a rozšiřování práv občanů kdekoliv je to možné, a transformaci vztahu mezi jednotlivci a státem do podoby nového demokratického partnerství, které posiluje transparentnost a zodpovědnost na všech úrovních. Důraz kladený na společnost znamená nadřadit obecné společenské statky, jako je inkluze, vzdělání a zdraví, nad tržní zájmy. Vyžaduje to také redistribuci bohatství a moci. Hospodářská filozofie „Dobré společnosti“ je zakotvena v myšlence ekologicky trvale udržitelného a spravedlivého hospodářského rozvoje, ze kterého má prospěch celá společnost, nikoli pouze několik jedinců na vrcholu.

Poučení posledními desetiletími musíme znovu promyslet naši současnou politiku. Jeden z klíčových postřehů Willyho Brandta je dnes stejně platný jako

před několika desítkami let: „Potřebujeme syntézu praktického myšlení a idealistického usilování.“ Přesně to je ambicí „Dobré společnosti“: být syntézou realistické vize lepší společnosti a praktických kroků potřebných k jejímu dosažení. Bude to snadná cesta? Samozřejmě, že ne. Ale „věc,“ jak prohlásil Nelson Mandela „se vždy zdá nemožná, dokud jí není dosaženo“.

Myšlenka „Dobré společnosti“ se rovněž rozchází s některými přežitými politickými postupy. Během období tzv. třetí cesty mělo politické rozhodování spíše povahu transakce. Byla vytvořena politická nabídka vycházející z politického výzkumu a skupinových diskuzí, která se snažila pečovat o takto identifikované potřeby voličského zákazníka. Výsledná politika byla spíše reaktivní než transformativní. Avšak v době, kdy se hranice a omezení našeho současného hospodářského a politického systému staly až příliš zřejmými, je zapotřebí ambicióznější politiky.

Úkolem evropské sociální demokracie je provést rozbor stávající situace, porozumět politickým trendům, a na základě toho vytvořit novou politiku. Sociální demokracie se musí zaměřit na rozvoj nové a přesvědčivé politické agendy, která je schopná obhájit své pozice a zvítězit ve volebním klání, nikoli na zpětnou analýzu politické agendy, která vychází pouze ze specifického volebního cíle.

V politické aréně existuje ještě další důvod, proč je zapotřebí nového hodnotového přístupu k oživení evropské sociální demokracie, jakým je právě myšlenka „Dobré společnosti“. Jednotlivé společnosti jsou stále diverzifikovanější. Logickým důsledkem je, že pokud se ve volbách zaměříme na určité specifické segmenty společnosti s využitím politiky jako transakce, budeme se soustřeďovat na skupiny, které jen budou stále menší a diferencovanější. V tomto procesu se tedy politika zužuje a stává se výlučnější. Politická agenda založená na hodnotách by měla vytvořit široký zájem a sjednotit svou pozitivní sociální a ekonomickou vizí jinak rozdělené společenské skupiny.

Politická změna je však pomalý proces, k němuž dochází po malých krocích souběžně s potřebami

a omezeními danými každodenní politikou. Vytvoření nové a vlastní sociálně demokratické agendy je obtížné i proto, že ani politická soutěž dnes není statická a ve vzájemně provázaném světě jednoduše nestačí uvažovat o „Dobré společnosti“ pouze v evropském rámci, natožpak uvnitř národních hranic. Globální rozměr konceptu „Dobré společnosti“ proto vyžaduje zvláštní pozornost.

„Dobrá společnost“ na globální, regionální a národní úrovni

Mnoho problémů, které dnes považujeme za nejzajímavější, jako jsou narůstající nerovnosti, problémy zaměstnanosti či ničení životního prostředí, nelze řešit pouze v národním či evropském měřítku. Projekt „Dobré společnosti“ se proto pokouší oživit internacionalistickou tradici sociální demokracie a snaží se vytvářet celosvětové spojení. Vzhledem ke globální povaze řady politických otázek čelí stejným problémům, byť v různých podobách, země po celém světě.

Vykročit ven a propojit se s pokrokovými tradicemi v jiných částech planety je tedy nezbytnou součástí projektu „Dobrá společnost“. Jak jsou tyto či podobné politické problémy vnímány v různých koutech světa? Jak lze tyto problémy progresivně řešit? A kde hledat vazby pro diskurzivní a politické aliance, jež pomohou uchopit a řešit naléhavé úkoly dneška společně? To jsou klíčové otázky, jež dodávají „Dobré společnosti“ skutečně globální rozměr; rozměr, který sociální demokracie v posledních několika desítkách let zanedbávala.

Klíčovou součástí „Dobré společnosti“ je i nový politický rozměr regionality. Ať již v Evropě, Asii, Latinské Americe či v Africe, všude je podmínkou pro efektivní řešení ožehavých otázek dneška nová kvalita regionální integrace politických myšlenek a diskurzů. „Dobrá společnost“ je základnou pro vytvoření lepších regionálních vztahů. Snaží se povzbuzovat a inspirovat rozvoj a výměnu myšlenek.

V neposlední řadě by aktivity „Dobré společnosti“ na národní úrovni měly být rozvíjeny za odlišných

národních podmínek. Silnou stránkou „Dobré společnosti“ je fakt, že nestaví na jediném přístupu, který se snaží realizovat všude bez ohledu na specifické okolnosti a konkrétní národní tradice. „Dobrá společnost“ je navíc pojmána jako politický nástroj sestávající z nejlepších praktických řešení i obecného politického vedení. Taková politika má společné kořeny v analýze naléhavých problémů dneška a v sociálně demokratických hodnotách, z nichž tato analýza vychází. Trvalé přizpůsobování „Dobré společnosti“ různým národním specifikům proto zůstává jedním z jejich základních přístupů.

„Dobrá společnost“ jde kupředu

Myšlenka stojící v pozadí „sociálně demokratického momentu“ předpokládala, že se politický střed v důsledku hospodářské krize posunul, a to výrazněji směrem k sociálně demokratickému vidění světa. Do jisté míry je to jistě pravda a skutečnost, že sociální demokraté z tohoto posunu zatím nedokázali těžit, neznamená, že k tomu nemůže dojít v budoucnosti. Nový přístup založený na hodnotách, které „Dobrá společnost“ nabízí, je realistickou cestou kupředu.

Sociální demokracie dnes zažívá přerod a musí se adaptovat na stávající politické a ekonomické podmínky. Malé či pouze rétorické úpravy nebudou stačit. Směr, kterým by se měla sociální demokracie vydat, se však stal jasnější a existuje reálná šance, že sociální demokracie může být oživena a může mít v budoucnu větší globální vliv.

březen 2014

Impressum

Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.

zastoupení v České republice

Zborovská 716/27

150 00 Praha 5

Tel.: +420 224 947 094

Fax: +420 224 948 091

www.fesprag.cz

Objednávky/Kontakt:

fes@fesprag.cz

O autorovi

Dr. Henning Meyer je vydavatelem časopisu Social Europe Journal, výzkumníkem ve Skupině pro veřejnou politiku na Londýnské škole ekonomických a politických věd (LSE) a ředitelem konzultační firmy The New Global Strategy Ltd.

Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.,

zastoupení v České republice, Praha, 2015

Z anglického textu přeložila Alena Brožková

Redigovali Michala Benešová, Heda Čepelová,

Patrik Eichler, Miroslav Jašurek

Názory vyjádřené v této publikaci jsou názory autora a nemusejí nezbytně vyjadřovat stanovisko Friedrich-Ebert-Stiftung.

ISBN 978-80-87748-21-3 (elektronická verze)

ISBN 978-80-87748-20-6 (brož.)